

также с позиций институционализма и коммунитаризма. Акцент сделан на сложности концептуализации понятия территориальной общины в условиях урбанизированного общества. Община рассматривается как определенная территориальным фактором, а сообщество – интересами. Спектр состояний между ними создает сложности для исследования феномена общины.

Ключевые слова: община, сообщество, общество, группа, коммуникация, социальный капитал.

Semyhina T. V., Lyhovid D. O. «Local-based community» or «relational community»? (interpretation of community phenomenon by modern scientists).

In article reveals scientific and historical meaning of «locality-based community» and «relational community», submitted a comparative analysis of the concepts of the community by various authors. In particular, the term «community» is revealed from the standpoint of its opposition to the concept of «society» (F. Tonnis), and from the standpoint of institutionalism and communitarianism. Emphasis is placed on the difficulty of conceptualizing the notion of locality-based communities in urban society. The local-based community is seen as determined by the territorial factor and the relational community – with common interests. The spectrum of states between them creates difficulties for the phenomenon of the community.

Keywords: community, society, group, communication, social capital.

Коломосць Т. Г.

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто специфіку формування системи спеціальної освіти в сучасних умовах суспільних трансформацій. Запропоновано авторський підхід до формування системи спеціальної освіти. Систему спеціальної освіти поділено на чотири блоки: лікувальний, корекційний, реабілітаційний, абілітаційний. Окремо розглянуто корекційно-розвиткову освіту як складову системи спеціальної освіти. Визначено напрямки подальших досліджень в плані оцінки соціальної ефективності професійної діяльності працівників корекційної освіти.

Ключові слова: спеціальна освіта, корекційно-розвиткова освіта, корекційні заклади освіти, діти з особливими потребами, соціалізація освіти.

Питання виховання та соціалізації підростаючого покоління в навчальних закладах є надзвичайно важливим для кожного суспільства. Особливої уваги воно вимагає від педагогів, що працюють з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. Значимість проблеми соціалізації дітей з особливими потребами обумовлена, в першу чергу, тим, що випускники корекційного закладу освіти відчують труднощі у визначенні своєї життєвої позиції, пошуку свого місця у суспільстві. Саме тому пошук наукових підходів до організації навчально-виховного процесу, до реалізації професійного трудового потенціалу працівниками корекційних закладів освіти є складовими компонентами здійснення їх місії, спрямованої на успішне вирішення завдань спеціальної освіти. Отже, педагогам і вихователям відповідних закладів дуже важливо відшукувати шляхи для подальшого удосконалення власного професійного потенціалу, спрямованого на соціалізацію своїх вихованців.

Питання соціалізації та соціальної адаптації дітей з особливими потребами після закінчення ними корекційних закладів освіти сьогодні є предметом дослідження цілої низки науковців, зокрема таких, як Л. Акменс, Т.Ф. Баєва, В.І. Бондар, Л.С. Виготський, О.М. Дікова-Фаворська, З.Н. Курлянд, В.М. Синьов, О.П. Хохліна, Н.В. Якса та ін. Водночас дослідження системи спеціальної освіти як осередку майбутньої соціалізації та соціальної адаптації вихованців майже не зустрічається в наукових колах.

Тому головною метою цієї статті визначено формування комплексного уявлення про систему спеціальної освіти як середовища соціалізації та соціальної адаптації її вихованців. Завданнями при цьому виступають наступні: охарактеризувати сутність та соціальну значущість корекційної роботи в системі спеціальної освіти; сформулювати систему спеціальної освіти для дітей з особливими потребами, визначити складові елементи, мету та завдання корекційно-розвиткової освіти.

На початку 90-х років набула особливої актуальності думка про те, що реабілітація дітей з особливими потребами має орієнтуватись не просто на існуючі захворювання, а на формування здорової гармонійно розвиненої особистості. Турбота суспільства про таких дітей стала виявлятися у якомога повнішому забезпеченні їх всім необхідним для гармонійного всебічного розвитку як повноцінних громадян суспільства. Запровадження Концепції розвитку інклюзивного навчання сприяло створенню умов для більш широкого залучення дітей з особливими потребами у суспільне життя на основі їх кооперації зі здоровими дітьми.

Проте не всі діти з вадами психофізичного розвитку мають можливість повноцінно навчатися поряд із здоровими дітьми, тому їх навчально-виховний процес відбувається в межах спеціальних корекційних закладів освіти.

Поряд із виконанням освітньої функції одним з головних завдань спеціальних закладів освіти є корекція розвитку дітей. Однак, незважаючи на важливість цього завдання, проблема умілої організації корекційних закладів освіти поки що залишається однією з малодосліджених та недостатньо розроблених в науково-методичному плані. Мова йде, зокрема, про неоднозначне розуміння сутності і ролі корекційної роботи в навчально-виховному процесі, її структури та змісту.

Відомий український вчений О. П. Хохліна під корекційною роботою розуміє спеціально організований педагогічний процес, спрямований на послаблення або подолання недоліків розвитку дитини, можливе запобігання їх появі та сприяння розвитку аномальної дитини в цілому з метою якомога більшого її наближення до норми [1, 67]. З наведеного визначення стає зрозуміло, що корекційна педагогіка має спиратися, перш за все, на рівень психофізичного розвитку дитини та за допомогою спеціальних методів підвищувати його до нормального рівня. Більш поширене уявлення про корекційні заклади, як об'єкти навчально-виховної та лікувальної роботи з окремими корекційними елементами потребує певного уточнення, а саме стосовно підвищення ролі розвивальної складової. Подібну думку знаходимо в працях Л. С. Виготського [2], Т. Ф. Баєвої [3], Н. В. Якси [4] та ін., де акцент зроблено не на процесі розвитку індивідуальних та суспільних якостей вихованців корекційних закладів освіти, а на взаємодію вихованця і педагога. Тобто поняття корекційної роботи звужується до рівня взаємодії двох індивідів, з яких один є суб'єктом, а інший – об'єктом такої взаємодії. А відтак недостатньо уваги приділено соціальному аспектові корекційної освіти. Крім того, корекційна робота – це, перш за все, соціальні відносини, оскільки її результат проявляється не лише через окремого індивіда та його життєву позицію, а й накладає свій відбиток на функціонування суспільства в цілому. За такого підходу відносини «суб'єкт-об'єкт» трансформуються у відносини «суб'єкт-суб'єкт», за яких вихованці набувають власного особистісного соціального статусу та отримують належне місце в системі суспільства.

До речі, на суб'єктності відносин у корекційній освіті наголошують також і сучасні вітчизняні науковці. Так, Л. Акменс в своїй праці вказує на важливості взаємозв'язку вчителя та вихователя

[5, 109], а весь навчальний процес має базуватись як на індивідуальному, так і диференційованому підході, що, на нашу думку, підвищує рівень соціалізації вихованців. Вона наголошує на важливості соціалізації дітей з особливими потребами в загальноосвітній простір, тому в межах корекційної роботи, на її думку, мають проводитись заходи навчально-виховного характеру за участю здорових дітей із загальноосвітніх шкіл, що допоможе вихованцям відчувати себе частиною загального учнівського соціуму.

Критерієм успішності результату корекційної роботи З. Н. Курлянд вважає той факт, наскільки успішно дитина зможе адаптуватись в соціальному середовищі та самореалізуватись [6, 126]. Відповідно до теорії В. М. Синьова, корекційна педагогіка «необхідна у тих розповсюджених сьогодні випадках, коли у людини виникають суттєві ускладнення у присвоєнні і реалізації норм соціальної поведінки через адиктивні явища розвитку» [7, 16]. Позиції цих науковців підтверджують соціальну значимість корекційної освіти.

Можна погодитись з В. І. Бондарем, що корекційну роботу варто розглядати як планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку дитини з метою формування відповідних установок, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, що забезпечують необхідні умови для її розвитку, підготовки до суспільного життя і трудової діяльності [8, 93].

У наукових працях О. М. Дікової-Фаворської знаходимо визначення корекційної та інклюзивної освіти як соціального феномену [9-11]. Зокрема, розглядаються проблеми адаптації дітей з особливими потребами у сучасному суспільстві, подається характеристика світового досвіду корекційної освіти у вирішенні цих проблем, звертається увага на важливість соціалізації дітей у суспільстві.

На нашу думку, такий підхід в дослідженні корекційної освіти є особливо важливим при вивченні соціальної ефективності професійної діяльності працівників відповідних закладів освіти, тому може бути прийнятий за основу формування подальших наукових результатів.

Систематизуючи у науковій літературі визначення корекційної освіти, можна констатувати, що це система спеціальних та специфічних психолого-педагогічних, соціокультурних та лікувальних методів і заходів, які спрямовані на подолання та послаблення у дітей з особливими потребами недоліків психофізичного розвитку та формування у них здатності до самооцінки своїх можливостей, та саморегуляція навичок комунікативності для соціалізації та визначення свого місця у суспільстві.

З огляду на це, а також для з'ясування основних завдань корекційних закладів освіти визначимо склад і структуру вітчизняної системи спеціальної освіти, регламентованої Державним стандартом [12]. Враховуючи еквівалентність освіти подібних категорій дітей з особливими потребами, стандартом виділено вісім базових навчальних планів спеціальної освіти, а саме: для дітей глухих, сліпих, зі знизеним слухом, зі знизеним зором, розумово відсталих, з затримкою психічного розвитку, важкими порушеннями мови, наслідками поліомієліту і церебральним паралічем. При цьому всі навчальні плани можуть реалізовуватись в різних умовах навчання: спеціальна школа-інтернат чи школа, інтегроване навчання в загальноосвітній школі чи класі, надомне навчання, екстернат, навчально-реабілітаційний центр. Стандартом спеціальної освіти виокремлено 4 варіанти навчання дітей з особливими потребами (загальноосвітня підготовка, корекційно-розвиткове, компенсаторно-адаптаційне та абілітаційне навчання), а також системи закладів спеціальної освіти (навчально-виховні (корекційні), реабілітаційні та медико-педагогічні центри, навчально-виховні комплекси, спеціальні (корекційні) класи при середніх закладах освіти). Комплексність системи спеціальної освіти подано на рис. 1.

Як видно з рисунку, корекційна освіта поряд із реабілітаційною посідає окремий блок в системі спеціальної освіти та, в свою чергу, поділяється на корекційно-розвиткове та інклюзивне навчання. Звертаючись до наявного в нормативних документах визначення інклюзивного навчання, можемо трактувати його як комплексний процес забезпечення дітей з особливими потребами рівним доступом до якісної освіти на основі організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах із застосуванням особистісно орієнтованих методів навчання, а також з урахуванням індивідуальних особливостей орієнтованого навчального процесу у комплексі з корекційно-розвитковою роботою для задоволення соціально-освітніх потреб, створення умов для соціально-трудової реабілітації та інтеграції в суспільство.

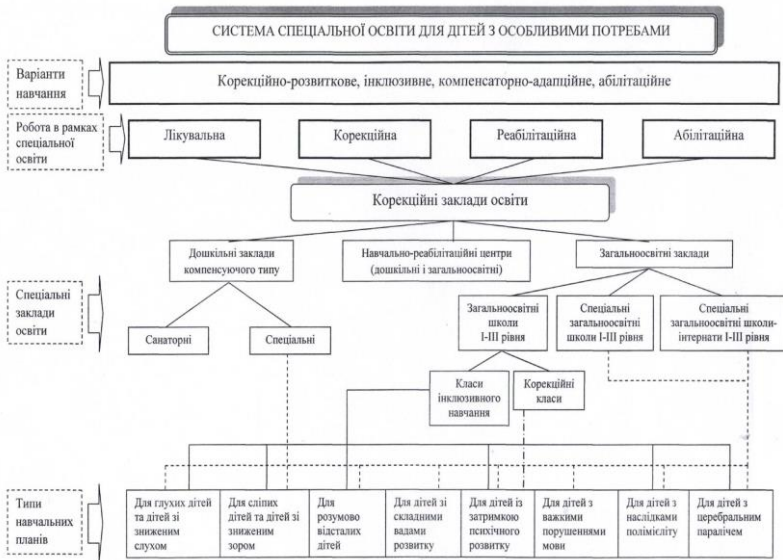

Рис. 1. Структура системи спеціальної освіти для дітей з особливими потребами (авторський підхід)

Повертаючись до думки про необхідність підвищення значущості розвиткового компоненту в системі корекційної освіти, вважаємо, що, оскільки інклюзивне навчання також передбачає наявність розвиткового елемента, та розвиваюча функція в ньому є одним з пріоритетів навчально-виховного реабілітаційного процесу, вся сукупність корекційної освіти має носити не тільки корекційний, але й корекційно-розвитковий характер. У свою чергу, корекційно-розвиткове навчання як елемент корекційно-розвиткової освіти має право на окреме існування із збереженням його назви. Зміст обох варіантів навчання при цьому не змінюється.

Отже, з урахуванням сказаного, а також спираючись на норми Стандартів [12, 13], корекційно-розвиткову освіту пропонуємо розуміти так, як представлено на рис. 2.

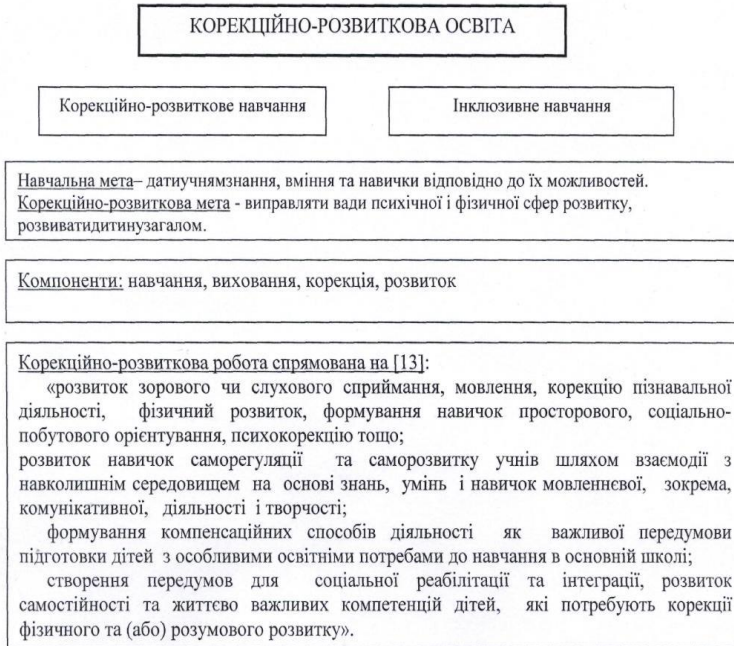

Рис. 2. Зміст корекційно-розвиткової освіти (авторський підхід)

Не слід також забувати, що корекція є основою єдиної системи спеціальної освіти, охарактеризованої на рис. 1, що включає у свій тезаурус компенсацію як внутрішній процес заміни втрачених функцій та реабілітацію як процес і результат поновлення функцій психофізичного розвитку дітей з особливими потребами.

Складовими компонентами корекційної освіти на рис. 2 було визначено навчання, виховання, корекцію та розвиток. При цьому корекція розглядається як основа навчально-виховної роботи в спеціальній школі, а саме: без цілеспрямованого подолання чи послаблення недоліків розвитку дитини знижується ефективність її навчання й виховання, ускладнюється процес оволодіння необхідними знаннями, вміннями, навичками, становлення у неї поведінки, соціалізація особистості та інтеграція в суспільство.

Ключовою особливістю корекційних складів освіти порівняно з традиційними можна вважати саме наявність корекційно-розвиткового

моменту. Саме від предмету корекції (того, що необхідно виправляти та розвивати у дитини) залежить зміст освітнього компоненту. Тобто рівень розвитку дитини та стан його особливих потреб визначають здатність та можливість дитини засвоювати ті чи інші знання навчальної програми. Чим менше потрібно корекційного впливу, тим більше наближеними до загальноосвітніх навчальних планів будуть робочі плани навчально-виховного процесу спеціального закладу освіти.

Загалом умови досягнення мети корекції у процесі спеціальної освіти, на нашу думку, вдало конкретизує О. П. Хохліна, представляючи їх наступним чином:

– *організація корекційно спрямованого навчання* – підготовка та створення умов, необхідних не лише для роботи над засвоєнням дитиною програмного матеріалу, а й для подолання в неї недоліків розвитку відповідно до попередньо поставленої спеціальної мети заняття і предмета корекції;

– *цілеспрямований добір змісту навчання та використання його можливостей* – забезпечення за рахунок змісту навчання досягнення освітньої мети, враховуючи особливості засвоєння матеріалу певною категорією аномальних дітей та уможливлення в процесі навчання проведення корекційно-розвиткової роботи;

– *визначення відповідної до предмета корекції методики впливу* (методи, засоби, прийоми, умови та ін.) – надання саме методиці провідної ролі у проведенні корекційно-розвиткової роботи. Методика корекційно спрямованого навчання – це не просто методика засвоєння знань, умінь і навичок, передбачених навчальною програмою, а й методика корекції та розвитку певної складової психофізичного розвитку дитини;

– *вибір показників результативності роботи з дитиною* – концентрація корекційних зусиль на найбільш загальних показниках розвитку: становлення в дитини діяльності (ігрової, навчальної, трудової), всіх її структурних компонентів, набуття таких характеристик діяльності, як її усвідомленість та довільність, загальнонавчальних та загальнотрудових умінь, розвиток чи сформованість визначених як предмет впливу складових психофізичного розвитку дитини [1, 67].

На нашу думку, для цього не достатньо простежується соціальний характер такої корекційної освіти, як організація сприятливого соціального середовища для здійснення її основних завдань: адаптації та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, що вимагає особливої уваги дослідників.

Таким чином, корекційно-розвиткова діяльність розглядається як основа навчально-виховного процесу у спеціальному закладі освіти, яка здійснюється, з одного боку, методами традиційного навчально-виховного процесу, а з іншого – спеціальними корекційними та розвиваючими методами в процесі доведення розвитку дітей з особливими потребами до максимально можливого нормального рівня.

Враховуючи окреслені вище специфічні моменти функціонування корекційних закладів освіти, особливого дослідження потребує питання забезпечення належної якості корекційно-розвиткової роботи, яка забезпечується професійною діяльністю та її рівнем відповідних фахівців, спроможних забезпечити спеціально організований навчально-виховний процес в комплексі з психолого-педагогічною, медичною, фізичною, соціальною реабілітацією для дітей з особливими потребами.

Забезпечення ефективного механізму реалізації навчально-виховних, корекційно-розвиткових, реабілітаційних та соціальних завдань спеціальних закладів освіти відбувається за рахунок постійної комплексної взаємодії таких категорій працівників. Досвід функціонування корекційних закладів освіти, наприклад у Дніпропетровській області, доводить, що саме комплексна їх взаємодія з метою допомоги дітям з особливими потребами в їх соціальній адаптації та інтеграції методами спеціальної педагогічної дидактики дає певні результати. Тобто індивідуальні форми реалізації трудового потенціалу кожного працівника утворюють загальний трудовий потенціал корекційного закладу освіти.

Перспективою подальших досліджень у цьому напрямку визначено формування механізму соціальної ефективності професійної діяльності працівників корекційних закладів освіти, який сприятиме досягненню бажаних соціальних результатів, зокрема кращій соціальній адаптації та соціалізації дітей з особливими потребами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хохліна О. П. Сутність корекційно-розвивальної роботи в спеціальних закладах освіти для дітей з порушенням психофізичного розвитку / О. П. Хохліна, О. П. Глоба // Освіта Донбасу. – 2003. – № 2. – С. 66-68.
2. *Выготский Л. С.* Педагогическая психология / под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика. – 1991. – 480с.

3. *Баєва Т. Ф.* Корекційна педагогіка, як галузь педагогічної науки. // Освіта Донбасу. Науково-методичне видання. – 2011. – № 2. – С. 57-68.
4. *Якса Н. В.* Корекційна педагогіка: методичний посібник. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2006. – 188 с.
5. *Акменс Л.* Корекційно-розвивальна спрямованість взаємозв'язку вчителя та вихователя в спеціальному навчально-виховному закладі // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – №4. – С.109-113.
6. *Курлянд З. Н.* Сутність процесу виховання: Лекції зпедагогіки. – Одеса. – 1999. – 192 с.
7. *Синьов В. М.* Побудова науково-категоріального апарату корекційної педагогіки // Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки. Зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 2 (10). – С. 5-25.
8. Український дефектологічний словник / [за ред. акад. В. І. Бондаря]. – К. : Милосердя України.- 2001. – 212 с.
9. *Дікова-Фаворська О. М.* Специфічні групи осіб з обмеженими можливостями здоров'я у фокусі соціології. – Житомир : Полісся, 2009. – 488 с.
10. *Дікова-Фаворська О. М.* Віталістська модель соціальної роботи з інвалідами. // Вісник Одеського національного університету. – Том 14. – Випуск 13. – Одеса, 2009. – С. 33-39.
11. *Дікова-Фаворська О. М.* Соціальне самопочуття людей з особливими потребами як соціальна проблема. // Вісник Харківського Національного Університету ім.В. Н. Каразіна. Соціологічні дослідження суспільства: методологія, теорія, методи. – 2009. – № 844. – С. 274-276.
12. Концепція державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами. Рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 23.06.99 № 7/5—7, Президії академії педагогічних наук України 16.06.99. П1—7/6—6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mavkovychi.org.ua/?p=24>. – Заголовок з екрана.
13. Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 05.07.2004 № 848. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://iitzo.gov.ua/korektsijna-ta-inklyuzivna-osvita/prohramno-metodychne-zabezpechennya>. – Заголовок з екрана.

Коломеец Т. Г. Формирование системы специального образования детей с особенными потребностями: социологический аспект.

В статье рассмотрена специфика формирования системы специального образования в современных условиях общественных трансформаций. Предложен авторский подход к формированию системы специального образования. Система специального образования разделена на четыре блока: лечебный, корректирующий, реабилитационный,

абилітаційний. Отдельно рассмотрено коректуюче розвиваюче образование, как составляющая системы специального образования. Определены направления последующих исследований в плане оценки социальной эффективности профессиональной деятельности работников коррекционного образования.

Ключевые слова: специальное образование, коректуюче розвиваюче образование, корекційні заведення образования, діти с особними потребами, соціалізація образования.

Kolomoec T. G. Formation of special education system for children with special needs: social aspect.

In the article the specific of forming of the system of the special education is considered in the modern terms of public transformations. The author going is given near forming of the system of the special education. The system of the special education parts on four blocks: therapeutically, correcting, rehabilitation, abilitation. Correcting developing education, as constituent of the system of the special education, is separately considered. Directions of subsequent researches are certain in the plan of estimation of social efficiency of professional activity of workers of correction education.

Keywords: special education, correcting developing education, correction establishments of education, children with the special necessities, socialization of education.

Химович О. С.

**ОЦІНКА РІВНЯ ЕТНОСОЦІАЛЬНОЇ ДИСТАНЦІЙОВАНОСТІ
СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ ЛЬВІВЩИНИ**

У статті проаналізовано позицію мешканців Львівщини стосовно представників інших національних груп на основі шкали Богардуса, адже сьогодні особливу увагу приділено дискусії навколо питань формування мультикультурного суспільства на принципах толерантності та міжнаціональної терпимості. Метою нашого дослідження є порівняння рівня дистанційованості мешканців Львівської області від представників інших національностей. Здійснено порівняльний аналіз рівня дистанційованості від представників «інших» національних/етнічних груп на основі проведеного Львівського омнібусу та Моніторингу українського суспільства.

Ключові слова: соціальна дистанція, дискримінація, дистанція, шкала Богардуса.

У ситуації посилення глобалізаційних та міграційних процесів, а також посилення міжнародних контактів у більшості суспільств постає